

Justitiedepartementet
Straffrättsenheten

Yttrande över betänkandet Ny
förverkandelagstiftning (SOU 2021:100)

Ju2022/00065

Inledning

Hovrätten tillstyrker i allt väsentligt utredningens överväganden och förslag. Hovrätten vill dock, utifrån de utgångspunkter och intressen som hovrätten främst har att bevaka, lämna följande synpunkter.

Avsnitt 4.9.3 – Förverkande av särskilda brottsverktyg

Enligt betänkandet innebär omformuleringen av bestämmelsen i nuvarande 36 kap. 3 § 1 brottsbalken ett förtydligande av att omständigheterna i övrigt kan ges betydelse också som en positiv faktor vid bedömningen av om ett förverkande ska ske (s. 267). Enligt författningskommentaren är syftet inte bara att förtydliga detta, utan även att utvidga möjligheterna till förverkande (s. 537 f.). Enligt hovrätten är det tveksamt om den nya formuleringen av bestämmelsen verkligen innebär ett förtydligande av det som redan gäller eller en utvidgning av möjligheterna till förverkande. Det finns alltså skäl att överväga en annan utformning av bestämmelsen. En alternativ formulering till ”vid ett brott eller vid en brottslig verksamhet” skulle kunna vara ”i samband med ett brott eller en brottslig verksamhet”, vilket är en formulering som används i betänkandet (s. 266). En sådan omformulering av den föreslagna bestämmelsen löser dock inte problemet med att omständigheterna i övrigt är avsedda att ges betydelse också som en positiv faktor vid bedömningen av om ett förverkande ska ske.

Avsnitt 4.10.3 – Förslag till ny reglering om tredje mans rätt i förverkandeprocessen

Hovrätten instämmer i allt väsentligt i utredningens överväganden och förslag till ny reglering i 36 kap. 22–25 §§ brottsbalken. Hovrätten har dock följande synpunkter.

Enligt betänkandet s. 272 bör möjligheten för tredje man att inträda i rättegången i hovrätten begränsas av ett krav på giltig ursäkt. Detta framgår dock inte av den föreslagna lagtexten. Det vore önskvärt om det i motiven gavs exempel på vilka omständigheter som kan utgöra giltig ursäkt.

I 23 § föreskrivs att parterna ska höras över tredje mans ansökan om inträde och att rätten får hålla förhandling i frågan. Det framgår dock inte vare sig av lagtexten eller av motiven hur detta närmare ska gå till. Regleringen motsvarar visserligen 14 kap. 10 § rättegångsbalken, där detta inte heller är närmare reglerat. Eftersom det är fråga om en ny reglering i brottsbalken, och för att underlätta i rättstillämpningen, bör det dock enligt hovrätten framgå exempelvis vad som ska gälla om parterna inte yttrar sig över ansökan och vilka regler som ska gälla för förhandlingen.

I 24 § finns bestämmelser om situationen att tredje man väcker talan om bättre rätt när det redan pågår en rättegång om egendomens förverkande. Enligt hovrätten väcker denna nyreglering en rad processuella frågor, som inte blir belysta i betänkandet. Exempel på sådana frågor är vem tredje mans talan om bättre rätt ska avse, om tredje mans talan ska väckas genom en ansökan om stämning, rätt forum för en sådan talan och de närmare förutsättningarna för kumulation, t.ex. när det gäller frågor om forum, om kumulation förutsätter en särskild begäran om detta eller hur domstolen annars ska få kännedom om tredje mans talan, och i vilket skede av rättegången som kumulation kan äga rum.

Enligt 25 §, som har utformats efter förebild från 4 kap. 20 § utskningsbalken, ska domstolen i vissa fall förelägga en tredje man, som har påstått att egendomen tillhör honom eller henne, att inom viss tid väcka talan mot staten. Vad avses med att tredje man *har påstått* (kurs. här) att egendomen tillhör honom eller henne? Avses att tredje man har väckt en talan om bättre rätt, eller ansökt om inträde i rättegången? Eller kan ett sådant påstående framföras på något annat sätt? Och, i så fall, hur ska domstolen få kännedom om detta?

Hovrätten anser vidare att det bör övervägas om det i 36 kap. brottsbalken bör tas in en hänvisning till den föreslagna bestämmelsen i 2 kap. 8 § andra stycket i den nya förfarandelagen, där det anges att tredje man i vissa fall har rätt till ett rättsligt biträde.

Enligt hovrätten bör det övervägas om procedurreglerna i stället bör tas in i 38 kap. brottsbalken.

Avsnitt 5.6 och 11.2 – Självständigt förverkande av brottsvinster

Hovrätten tillstyrker att det införs en möjlighet till självständigt förverkande av brottsvinster och utformningen av den föreslagna bestämmelsen i 36 kap. 5 § brottsbalken. Hovrätten vill dock lämna följande synpunkter.

I betänkandet anges att självständigt förverkande i regel ska förutsätta att det är fråga om egendom som man på något sätt har påträffat, och att s.k. fishing expeditions inte bör vara tillåtna (s. 319 och 488). Enligt hovrätten är det tveksamt om detta kommer till tillräckligt tydligt uttryck i förslaget till lagtext. I den föreslagna bestämmelsen i 36 kap. 5 § brottsbalken och i förslaget till ny förfarandelag anges visserligen att ett självständigt förverkande, och en utredning om detta, ska avse ”viss” egendom. Enligt hovrätten framstår det dock som osäkert om dessa bestämmelser i praktiken förhindrar att s.k. fishing expeditions sker i syfte att påträffa sådan viss egendom. I dag finns det inget som hindrar att polisen bedriver spaning genom exempelvis slagning i olika register och hovrätten ställer sig frågande till om avsikten med lagförslaget är att polisen ska vara förhindrad att bedriva spaning i syfte att påträffa egendom som kan komma att bli föremål för självständigt förverkande.

Vidare föreslås det i avsnitt 11.2 att bestämmelserna om självständigt förverkande ska kunna tillämpas också på egendom som härrör från brottslig verksamhet begången före de nya reglernas ikraftträdande. Eftersom det inte har föreslagits någon preskriptionsregel avseende den nya förverkandeformen, innebär detta att förverkande kan komma att avse egendom som förvärvats långt tillbaka i tiden. Vid exempelvis skattebrott skulle själva brottsvinsten – den undandragna skatten – kunna förverkas även om såväl brottet som skattefordran sedan länge är preskriberade. Enligt hovrätten kan den föreslagna regleringen leda till orimliga resultat, även om en del negativa konsekvenser skulle kunna undvikas med en tillämpning av den allmänna oskälighetsregel som föreslås. Oberoende av frågan om bestämmelsens förenlighet med 2 kap. 10 § första stycket regeringsformen kan det därför diskuteras om det är lämpligt att låta regeln få en så långtgående retroaktiv verkan. Med hänsyn till omfattningen av den vinstgivande brottslighet som pågår i samhället i dag, skulle den föreslagna regleringen om självständigt förverkande ganska snart kunna fylla en viktig funktion även om den inte ges en sådan verkan. Ett möjligt alternativ skulle kunna vara att införa ett lägre beviskrav för åklagaren beträffande frågan om när brottsligheten är begången, exempelvis att det är tillräckligt att åklagaren gör sannolikt att den aktuella brottsligheten är begången efter ikraftträdandet.

Avsnitt 6.4 – Målsägandens rätt till förverkad egendom

Hovrätten instämmer i allt väsentligt i utredningens överväganden och ställer sig i grunden positiv till syftet med förslagen, dvs. att förverkande i större utsträckning ska kunna ske även om det finns ett enskilt anspråk och att målsäganden då har möjlighet att få ersättning från staten ur de förverkade medlen. Enligt hovrätten finns det dock en del frågetecken kring den föreslagna regleringen i 36 kap. 19–21 §§ brottsbalken, som framstår som både svårtillgänglig och oklar.

Enligt hovrätten bör det klargöras vad som avses med ”penningmedel” i 21 §. Begreppet förekommer inte i den föreslagna lagtexten i övrigt, och det är oklart om begreppet avser både kontanter och kontomedel (se betänkandet s. 333).

Det är också oklart vad som i 21 § menas med att penningmedel ”härör från brottet”. Som hovrätten har uppfattat det är 21 § avsedd att ha samma omfattning som 20 §, med endast den skillnaden att prövningen enligt den förstnämnda bestämmelsen ska ske redan under rättegången i stället för i efterhand hos Justitiekanslern (s. 336). När det i 21 § talas om att målsägandens anspråk ska röra penningmedel ”som härör från brottet”, samtidigt som något liknande inte sägs i 20 §, framstår det som tveksamt om bestämmelserna verkligen korreponderar på det sätt som är tänkt. Om det ifrågasätts att penningmedlen härör från brottet, är det enligt hovrätten vidare oklart vem som har bevisbördan för att så är fallet och vilket beviskrav som gäller.

Vidare är det oklart om en prövning enligt 21 § förutsätter att målsäganden för en talan om enskilt anspråk. I betänkandet anges å ena sidan att en prövning enligt bestämmelsen bör förutsätta att målsäganden yrkar fastställande av att hen har rätt till den egendom som kan komma att förverkas, men däremot inte att målsäganden för en talan om enskilt anspråk. Å andra sidan anges att det för att målsäganden ska ha rätt till det som förverkas bör krävas att brottsvinsten motsvarar målsägandens ersättningsanspråk, och att ett beslut om att målsäganden har rätt till det som förverkas innebär att det skadestånd som rätten har fastställt i domen betalas ut till målsäganden ur förverkade medel (s. 336 f.). Om det inte krävs att målsäganden för talan om enskilt anspråk för att 21 § ska bli tillämplig, är det inte klart vad ett yrkande från målsägandens sida om rätt till det som förverkas innebär för hens ställning i rättegången – blir målsäganden part i brottmålet och ska hen kallas till huvudförhandlingen?

Slutligen är det enligt hovrätten otydligt på vilket sätt målsäganden ska göra anspråk på penningmedlen för att en prövning enligt 21 § ska bli aktuell. I betänkandet anges å ena sidan att det bör förutsättas att målsäganden yrkar fastställande av att hen har rätt till den egendom

som kan komma att förverkas (s. 336). I författningskommentaren anges å andra sidan att rätten ska pröva denna fråga självmant (s. 549). Om det krävs ett fastställelseyrkande, är det vidare oklart på vilket sätt ett sådant yrkande ska framställas, och om ett sådant yrkande kan framställas först i högre rätt. Det berörs inte heller om ett målsägandebiträde, som har förordnats för målsäganden i rättegången, har rätt att biträda målsäganden vid en talan enligt 21 §.

Enligt hovrätten bör det för klarhetens skull uttryckligen anges i 19 § andra meningen vilken sorts egendom det är som avses, i stället för att hänvisa till 21 §.

Det bör enligt hovrätten övervägas om procedurreglerna i stället bör tas in i 38 kap. brottsbalken.

I handläggningen av detta ärende har deltagit hovrättspresidenten Anders Perklev, hovrättsrådet Susanne Sundberg och tf. hovrättsassessorn Emma Söderberg Majanen, föredragande.

Anders Perklev

Emma Söderberg Majanen